

MUSUL'DA İTAATSİZ BİR ZÜMRE; YABGULULAR*

*Derya COŞKUN***

ÖZET

Selçuk Bey'in vefatının ardından oğullarından Arslan Bey, yönetimi ele almış Karahanlıların taht mücadelelerinden faydalanarak yurt bulmayı amaçlamıştır. Fakat amacını gerçekleştiremeden GazneliMahmud tarafından yakalanarak Hindistan'da bulunan Kalincarkalesine hapsedilmiştir. Arslan Yabgu'nunesareti ona bağlı Oğuzların harekete geçmesine neden olmuşböylece Oğuzlar, liderlerini kaleden kurtarmak amacıyla amansız bir mücadele vermişlerdir. Kaleden kaçmayı başardığı sırada Gazneli komutanlar tarafından yakalanacağını anlayan Arslan Yabgu, Oğuzlara vasiyet özelliği taşıyan bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma siyasi program niteliğinde olup Oğuzların gelecekteki siyasi çizgilerine yön vermiştir. Arslan Yabgu'nun esareti yedi yıl sürmüş ve bu esaret onun ölümüyle son bulmuştur. Bu durum Arslan Bey'e bağlı olan ve onun ismine izafen Yabgulu Oğuzlar adıyla anılan grubun lidersiz ve yurtsuz kalmasıyla sonuçlanmıştır.

Yabgulu Oğuzlar ilk olarak Gazneli topraklarına yerleşmek istemiş, fakat burada verdikleri mücadelede başarısız olmuşlardır. Bu nedenle iktisadi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli coğrafi bölgelere göç eden Yabgulular, yerel idarecilerin ve vergi memurlarının sömürü ve baskıları sonucu yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Yerleşik toplum düzeninden uzak olan Yabgulular'nyaşadıkları uyum sorunları onların göç ettikleri yerlerdeki yöre halkıylakarşı karşıya gelmesine neden olmuştur. XI. yüzyıl ortalarında Tuğrul Bey'in itaat teklifini reddederek Musul'a giden ve itaatsiz zümre olarak adlandırılan Yabgulular'ın sürgüne benzer hayatları onların kısa tarihine yön vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Musul, Arslan Yabgu, Yabgulu Oğuzlar, Gazneliler, Karahanlılar.

(A DISOBEDIENT COMMUNITY IN MOSUL; YABGULULAR)

ABSTRACT

Following SelçukBey's death, one of his sons, ArslanBey took control, and aimed to settle in by taking advantage of Karahanlılar's

* Bu makale araştırmacı tarafından Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında Mayıs 2012 tarihinde kabul edilen Yüksek Lisans Tezinden uyarlanmıştır.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Derya Coşkun, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, El-mek: dcoskun25@gmail.com

fight for the crown. However, realizing the purpose captured by Sultan Mahmud who was imprisoned in İndia Kalincar castle. ArslanYabgu's slavery caused him to act on the Oğhuz, so Oğhuzes ruthless leaders struggled to save the castle. But managed to escape from the castle of Arslan Yabgu understands be arrested by Gazneli military, Oğhuz made a speech which testament feature. This conversation was guided by political programmatic and Oğhuz future political lines. Arslan Yabgu's captivity lasted seven years and this captivity ended with his death. This situation resulted due to Arslan Yabgu and his name is connected by the group know as the Yabgulu Oğhuzes to remain leaderless and stateless.

Yabgulu Oğhuzes wanted to first the settle in the territory of Gazneli but failed in their struggle here. Therefore this situation left the the group which was subject to ArslanBey and called Yabgulu Oğhuz attributing to his name, leaderless and homeless. Migrating into various geographic regions in order to meet the economic needs of Yabgulular have made looting activities exploitation and a result of pressures local authorities and tax officials.Yabgulular's adaptation problems caused them to have troubles with the people of the places that they migrated to. Exile like lives of Yabgulular who went to Mosul rejecting the subjection offer of TuğrulBey and were named disobedient community, directed the short history of them.

Key Words: Mosul, Arslan Yabgu, YabguluOghuzTurks, Ghaznavids, Karahanids

Giriş

Yabgulular iktisadi ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamlarını sürdürebilmek için XI. yüzyıl ortalarına kadar çeşitli coğrafi bölgelere göç etmişlerdir. Onların bu zorunlu göçleri sırasında gittikleri yerden biri de Musul'dur. Fırat ve Dicle nehirlerinin hayat verdiği Musul coğrafyası yüzyıllar boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Önemli ticaret merkezlerinin anahtarı konumunda olan şehir, XI. yüzyıla kadar yerel güçler ve kabilelerin merkezi olma kimliğini korumuştur. Bu yüzyıldan itibaren de Selçuklular bu şehirle yakından tanışma imkânı bulmuşlardır.

YabguluOğuzlar'ın liderleri Arslan Yabgu'nunesir edilmesi, ölümü ve ardından yaşadıkları göç maceraları makalenin ana konusunu oluşturmaktadır. İtaatsiz zümreler olarak adlandırılan ve yerleşik toplum yapısına ayak uyduramayan bu topluluk, gittikleri coğrafi bölgelerde istenmeyen gurup olarak adledilmişlerdir.

Musul'un Siyasi Coğrafyası

Dicle nehrinin batı kıyısındaahendek ve surlarla çevrili olanMusul şehri (Kazvîni, 1969: 461; İbniCübeyr, 2008: 171-173),Asurluların başkenti Ninova'nınkarşısında yer alır(el-Hamevî, 1986: 223; Honigman, 1979: 739). Şehir aynı zamanda Cezire'nin güneydoğusunda yer alan Diyar-ı Rebîa'nın da önemli merkezlerinden biridir(el-Hamevî, 1986: 224; Şeşen:t.y. 509).

Kuzeyde Van ve Diyarbekir, doğuda İran, batıda Suriye, güneyde ise Bağdat'ın yer aldığı (Samî, 1996: 4481; Heyd, 2000: 182) Musul şehri, sahip olduğu coğrafi konumu itibariyle Arapların fethinden önce Arapça kökenli "el-Mevasilu" adıyla anılmıştır. Şehre bu isimle hitap ediliyor olması oldukça anlamlıdır. Zira "Yolların birleştiği yer, kavşak yeri" anlamına gelen bu ad,

Turkish Studies

International PeriodicalFortheLanguages, LiteratureandHistoryofTurkishorTurkic
Volume 8/9 Summer 2013

Musul'un jeopolitik açıdan sahip olduğu zenginliği açıklamaktadır (Kazvîni, 1969: 461). Persler zamanında ise şehre Neverdeşir adı verilmiştir (el-Hamevî, 1986: 223; Strange, 1905: 87).

Musul coğrafyasının ilk ahalisini M.Ö.4000 yılında bölgeye yerleşmiş olanel-Ubeyd ve Uruk kültürlerinin (Memiş, 2012: 24; İplikçioğlu, 1994: 49) yaratıcıları olarak karşımıza çıkan Sümerler oluşturmaktadır (Sami, 1996: 4481; İplikçioğlu, 1994: 48). Takip eden zamanlarda da bölgede sırasıyla Samiler, Akadlar ve ardından tekrar Sümerlerin hâkimiyeti söz konusudur (Memiş, 2012: 51-55-56). Son olarak Babil ve Asur yükselişinin görüldüğü bu coğrafya, Ninova'nın M.Ö. 622 yılında tahrip olmasıyla Fırat ve Dicle nehirlerinin batı yakasında yer alan Musul şehrini ortaya çıkarmıştır (Honigman, 1979: 739).

Musul'un 640-641 yılında Hz. Ömer döneminde Utbe b. Ferkeded-Sülemî tarafından fethedilerek Müslümanların hâkimiyetine geçmesiyle bölgede ilk Arap yerleşmesi görülmektedir (el-Belazuri, 1987: 476-477; Honigman, 1979: 739). Arapların fethinden önce Bekir kabilesinin yaşadığı şehir, fetihle beraber yeni bir unsur olan Rebia kabilesini de bünyesine kabul etmiş böylece demografik değişimin kapısını da aralamıştır (Tellioglu, 2005: 29-39).

Emevîler döneminde Cezire'nin başkenti olan Musul, Emevîlerin enkazı üzerine kurulan Abbasiler döneminde yaşanan mezhep kavgaları nedeniyle 930 yılında Hamdanîlerin hâkimiyeti altına girmiştir (Demircan, 1996: 190-221; Lewis, 2006: 146; Ağırakça, 1994: 79-82). Nitekim bu durum uzun sürmemiş, 67 yıl süren Hamdanî hâkimiyetinin ardından Musul, Beni Ka'b kabilesinden Ukayloğullarının eline geçmiştir (Honigman, 1979: 740).

Musul şehrinin siyasi tarihinde yaşanan hareketlilik sadece bölge yöneticileri ile sınırlı kalmamış, XI. yüzyıl ortalarında İslam âlemini yeniden canlandıracak olan ve Selçuklu öncü kuvveti konumundaki Yabgulu Oğuzların Musul'a yönelmesiyle daha da hareketli bir boyut kazanmıştır (İbnü'l- Esîr, 1987: 298-299; Yinanç, 1944: 40).

Yabgulular'ın Tarih Sahnesine Çıkışları

Yabgulu Oğuzlar'ın tarihi, Selçuklu devletine adını veren Selçuk Bey'in, oğullarından Arslan Bey¹ ile başlar. Bu Oğuz gurubunun bazı kaynaklarda Yabgulu Oğuzlar, Irak Oğuzları ve Nâvekkkiye Türkmenleri gibi isimlerle de anıldığı görülmektedir².

Selçuk Bey'in vefatının ardından Yabgu³ unvanını alarak Oğuzların lideri olan Arslan Bey, (İbnü'l- Esîr, 1987: 361; Hüseyinî, 1999: 2; Turan, 2009: 85-86; Köymen, 1976: 2) X. yüzyılda Samanî Devleti'nin yıkılmasıyla siyasi tabloda yerini almıştır. Samanî topraklarını paylaşma yarışına giren devletlerden biri olan Karahanlı Devleti'nde iç sorunlar baş göstermiş ve Ali Tigin, kardeşi Karahanlı Yusuf Kadir Han'a karşı siyasi otoriteyi ele geçirme mücadelesi vermiştir. Ali Tigin'in bu mücadelesinde Arslan Yabgu'nun onun yanında yer aldığı görülmektedir. Ali Tigin-

¹ Arslan Yabgunun Gazneli Mahmud tarafından esaretinin ardından yeğenleri Tuğrul ve Çağrı Bey'lerin hiçbir faaliyette bulunmamasının sebebi, aralarında birliğin olmamasından ya da dönemin güçlü devletlerinden biri olan Gaznelilere kafa tutacak güce sahip olmamaları kaynaklanıyor olabilir. Arslan'ın oğullarının küçük yaşta olması da babalarına yardım edememelerinde önemli bir etkidir. Bkz; (Sümer, 1999a: 95; Merçil, 2007: 38).

² Faruk Sümer *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları* adlı eserinde, bu Oğuz gurubuna "Nâvekkkiye Türkmenleri" denmesinin yanlışlığını vurgulamaktadır. Sümer'e göre onları Sultan Alparslan dönemindeki Nâvekkiyelerle birleştirerek bu adın doğrusunun "Yavguyye" olduğunu ileri sürmek tarihi gerçeklere aykırıdır. Bkz. (Sümer, 1999b: 139).

³ XI. yüzyıllarda Selçuklu boylarının önde gelen yöneticilerinin kullandığı "Yabgu" unvanı "Beygu" unvanıyla gösterdiği kelime benzerliği açısından kaynaklarda birbirinin yerine kullanılması sonucu tahrife uğramıştır. Yabgu ve Beygu kavramları iki ayrı kavram olmanın yanı sıra söyleniş ve yazılımlarının benzerliği nedeniyle Z.V. Togan, O. Turan ve F. Sümer, Beygu'nun Yabgu teriminin harf değiştirmesine uğramış şekli olduğunu kabul etmişlerdir. Beygu teriminin anlamı doğan ve ala doğan şeklinde açıklanmaktadır ki bu durum Ortaçağ Türklerinin unvanlarını eski totemik anlayışa göre koyduklarını ispatlar niteliktedir. Bkz; (Togan, 1981: 182-183; Turan, 2009: 85; Sümer 1998: 24)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Arslan Yabgu ittifakından rahatsız olan Karahanlı Yusuf Kadir Han, GazneliMahmud'la ortak hareket ederek bu tehlikeyi ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda GazneliMahmud tarafından pusuya düşürülen Arslan Yabgu, Hindistan'da bulunan Kalincar kalesine hapsedilerek 7 yıl esir edilmiştir (İbnü'l- Esîr, 1987: 291-294; Reşidü'd-din, 2011: 78; Râvendî, 1999: 89; Aksarayî, 2000: 8; Togan, 1981: 189; Köymen, 2000: 87; Cahen, 1988: 1378; Kafesoğlu, 1958: 119; Cöhce, 2004: 129). Bu esaret, birbirlerine zayıf bir bağla bağlı bulunan ve tehlike anlarında bir araya gelen Oğuz zümreleri için bir dönüm noktası olmuştur (Reşidü'd-din, 2011: 80; Râvendî, 1999: 89; Mevdudî, 1971: 84).

Tuğrul ve Çağrı Beyler, amcalarının esir düşmesinden sonra yönetimi ele almışlardır. Selçuklu idaresinde *Selçuklular* (Tuğrul ve Çağrı bey grubu), *Yınalılar* (Yusuf Yınal Oğuzları) ve *Yabgulular* (Arslan Yabgu Oğuzları) gibi gruplar bulunuyordu (Turan, 2009: 53). Bu nedenle liderleri esir edilen Yabgulular, liderlerinin öldürülmesi ve Selçuklu bünyesinde onların dışında iki grubun daha bulunması nedeniyle üvey muamelesine maruz kalacaklarını düşünerek GazneliMahmud'dan izin almak suretiyle Horasan'a yerleşmeye karar vermişlerdir. Oğuzların bu kararı Tus valisi Arslan Cazip'i rahatsız etmiş, devletin geleceği ve güvenliği için onların bu coğrafyaya yerleşmelerinin yanlış bir karar olduğunu düşünmüştür (İbnü'l- Esîr, 1987: 361; Ahmed bin Mahmud, 1977: 6-7; el-Hüseynî, 1999: 2; el- Bundarî, 1943: 3; el- Cüzcâni, 2010: 113; Mehmed Neşrî, 1987: 25; Zahoder, 1955: 519; Tufantoz, 2005: 88; Huncan, 2007: 175). Valinin itirazına rağmen GazneliMahmud, 4000 çadırılık Yabguluların Horasan'a yerleşmelerine izin vermiş (Gerdizî, 1327: 411), fakat Oğuzlar yerleşik hayat düzenine ayak uyduramamışlardır. Onların uyum sorunları, bölgenin yerel idarecileri ve vergi memurları tarafından kendi çıkarları doğrultusunda baskıya maruz kalmalarına neden olmuştur. Baskılara dayanamayan Oğuzlar, 1027 yılında Horasan'da isyan etmişlerdir. Halkın şikâyetlerinin artması üzerine de GazneliMahmud, isyanı bastırması için ilk olarak Arslan Cazip'i görevlendirmiş, fakat isyanın bastırılmaması nedeniyle 1028 yılında bizzat harekete geçerek onları Horasan'dan uzaklaştırmıştır (İbnü'l- Esîr, 1987: 291-294; ; Reşidü'd-din, 2011: 80; Sümer, 1999: 96; Koca, 2002: 536).

Oğuzların yaklaşık 2000 çadırılık kısmı Azerbaycan'a giderek Revvadi Emiri Vahsudan'ın hizmetine girmiştir. Horasan'da kalmayı başaran diğer Oğuz gurubu da GazneliMahmud'un ölümünü fırsat bilerek GazneliMahmud'un oğulları olan Muhammed ve Mesud arasında yaşanan taht mücadelesinden faydalanmıştır (Köymen, 2000: 174-175). Bu mücadelede Mesud'un yanında yer alan Yağmur Bey, Horasan'dan uzaklaştırılmış olan soydaşlarından Kızıl, Göktaş, Boğa ve Anasioğlu adlı Oğuz beylerinin tekrar Horasan'a dönmesini sağlayarak Gazne ordusunda yer almalarını sağlamıştır (el-Beyhakî, 1982: 68; Reşid'üd-din, 2011: 82; Cahen, 1984: 39; Tufantoz, 2005: 89).

Gazne ordusunda yer alıp maaş alamamaktan yakınan Yabgulu Oğuzlar, 1031 yılında yağma faaliyetlerine tekrar başlamışlardır (İbnü'l- Esîr, 1987: 293; Mevdudî, 1971: 89; Agacanov, 2002: 288). Bu durum halkın ardı arkası kesilmeyen şikâyetlerine neden olmuş, Oğuzları zorlayacak bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu süreç onların Horasan'dan ikinci kez uzaklaştırılmalarıyla ilgilidir. Sultan Mesud, isyanın bastırılması için Yabgulu beylerin öldürülmesi emrini vermiştir. Yağmur Bey'in öldürülmesiyle isyan daha da büyümüş Gazne ordusunda yer alan Oğuzlar da bu isyanda yerlerini almıştır (Köymen, 2000: 178-179).

Sultan Mesud'un verdiği zorlu mücadelede Boğa, Anasioğlu, Göktaş, Kızıl ve Mansur adlı Oğuz beylerinin 1036 yılında Azerbaycan'a giderek soydaşlarıyla birleştikleri görülmektedir. Yabgulu Oğuzların özellikle Azerbaycan'a gitmelerinde soydaşlarının yanı sıra Revvadi hükümdarının daveti de etkili olmuştur. Vahsudan onları Hezabanniler'le olan mücadelesinde takviye güç olarak görmüş ve Anadolu içlerine yapılan akınlarda ön saflara bu Oğuz gurubunu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

yerleştirmiştir (İbnü'l- Esîr, 1987: 295-296; Sümer, 1999: 107; Cahen, 1987: 1383; Toksoy, 2002: 681; Çevik, 2007: 198).

Yabguluların Musul'a Gelişleri

Göçebe yaşam tarzının getirdiği zorluklar neticesinde yerleşmeye çalıştıkları topraklarda itaatsiz zümreler olarak adlandırılan Yabgulu Oğuzların çeşitli coğrafyalara göç ettikleri görülmektedir. Onları göçe iten sebeplerin başında otlak sıkıntısı, yerel idarecilerin baskıları ve yöre halkı tarafından dışlanmaları gelmektedir. Bu durum onların Musul'a kadar gitmelerine neden olmuştur (İbnü'l- Esîr, 1987: 298-299; Yinanç, 1944: 40; Tufantoz, 2005: 92).

1040 DandanakanSavaşı'nın ardından Selçuklu Devleti kurulmuş, Tuğrul Bey düzeni sağlar sağlamaz ilk iş olarak Yabgulu Oğuzları itaat altına almayı amaçlamıştır. Bunun için İbrahim Yınal'ı görevlendiren Tuğrul Bey, Yabgulu Oğuzları idaresi altına almayı başaramamış, böylece Oğuzların önemli bir kısmı Mansur Bey'in komutası altında Cizre'ye gitmiştir. Karadâ, Bâzebdâ, Hasaniyye, Fîşâbûr ve Habur'da yağma faaliyetlerinde bulunan Yabgulu Oğuzların bu tutumundan rahatsız olan Diyarbekir emiri MervanoğluNasrû'd-devle, oğlu Süleyman'ı Cizre valiliğine atamıştır. Süleyman ilk iş olarak bir ziyafet düzenlemiş, bu ziyafet sırasında Mansur Bey'i esir ederek halkın düzenini sağlamayı amaçlamıştır. Mansur'un yakalanmasıyla durumdan faydalanmak isteyen Musul Ukayli Emiri Karvaş, Mervaniler ve Beşneviyye'lerinde desteğini alarak Yabgulu Oğuzların üzerine yürümüş, umduğunu bulamayarak ağır bir mağlubiyet almıştır (İbnü'l- Esîr, 1987: 289).

Yabgulu Oğuzlar, Mansur'un serbest kalması için Diyarbekir'i yağmalamışlardır. Diyarbekir Emiri Nasru'd-devle ise bu durum karşısında çaresiz kalarak Bizans İmparatoru Konstantin'den yardım istemiştir. Bizans'tan gelen yardım da Yabgulu Oğuzları durduramamış, Nasru'd-devle, Cizre'de esir halde bulunan Mansur'u yanına getirtmiş ve Yabgulularayağmalarason vermeleri karşılığında hem Mansur'u serbest bırakmayı hem de mal vermeyi teklif etmiştir (İbnü'l- Esîr, 1987: 299; el-Azimî, 2006: 6; Yinanç, 1944: 41). Yabgulu Oğuzlar ilk olarak bu anlaşmayı kabul etmişler sonra malların azlığını öne sürerek yağmalarına devam etmişlerdir. Boğa ve Anasioğlu komutasındaki Oğuzlar Diyar-ı Bekir'de kalırken Mansur ve Göktaş'ın komutasındaki Oğuzların Musul'a gittikleri görülmektedir. Musul Emiri Karvaş, Yabgulu Oğuzlara Musul'a saldırmamaları karşılığında para teklifinde bulduysa da Oğuzlar 435/1043 yılında şehre girmişlerdir(el-Azimî, 2006: 6).

Yabgulu Oğuzlar, Musul'a giderek (Yinanç, 1944: 40; Tufantoz, 2005: 92) burada hutbeyi Tuğrul Bey adına okutmuşlardır (el-Azimî, 2006: 7; Togan, 1981: 191; Sümer, 1999: 117; Çevik, 2007, 201). Tuğrul Bey'in itaat teklifini reddeden Yabguluların hutbeyi yine onun adına okutmaları dikkat çekicidir. Onların bu davranışları Tuğrul Bey'e duydukları gizli bağlılıklarının bir göstergesi olabilir.

Bazı toplulukların göç ettikleri topraklarda tutunabilmeleri zor bir süreçtir. Bu süreç toplumun sosyal, siyasal ve askerî yapısına uygun davranışlar içinde bulunulduğu takdirde etnik ve sınıfsal bir temel kazanır. Yabgulu Oğuzlar da Musul'a geldikleri sırada bu sıkıntılı süreci yaşamışlardır. Onların yöre halkı tarafından sürekli şikâyet malzemesi olmaları, şehirdeki huzursuzluğu o kadar arttırmıştır ki yaşanan olaylar üzerine anlatılan bir menkıbe kısaca şöyledir:

Yabgulu Oğuzlardan biri, Musul yerlisi bir gençle kavga edip onu mızrakla vurur. Gençin annesi bu duruma tepki olarak yüzünü kana boyamak suretiyle; "Allah'tan ve Müslümanlardan yardım istiyorum. Yabgulu Oğuzlar, oğlumu öldürdü işte kanı; kızımı öldürdü, işte saçı" diye bağırarak çarşılara dolaşır. Bu menkıbeden de anlaşılacağı gibi olayın uzantısı doğrudan doğruya Yabguluların göçebe hayat tarzlarına bağlı olarak gittikleri coğrafyalarda uyum sağlayamamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu olay karşısında Musul halkı galeyana gelmiş, aralarında

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Mansur'un da bulunduğu yaklaşık yedi kişi halkın gazabından kendilerini zor kurtarmışlardır (İbnü'l- Esîr, 1987: 300; Abû'lFarac, 1987: 300; Sümer, 1999: 117-118; Cahen, 1984: 43).

Yaşanan olayların ardından Mansur, sağ kalanları da yanına almak suretiyle Hasba'ya gitmiştir. Bu olaylar yaşanmadan önce Göktaş(Abû'lFarac, 1987: 300; Sümer, 1999: 117-118)Balad'a gitmiş, olaylardan haberdar olunca da 435/1044 yılında tekrar Musul'a dönmüştür. Göktaş, Mansur'un intikamını almak amacıyla şehir halkından yaklaşık 2.000 kişiyi kılıçtan geçirmiş, yaklaşıkoniki gün boyunca halkın mallarını yağmalamıştır. Onun yaptığı bu yağmalardan zarar görmeyenler Ebu NecihSokağı'nda yaşayan Musul halkıdır. Onları bu felaketten kurtaran sebep ise geçmişte Mansur Bey'e yapmış oldukları iyiliktir. Ebu NecihSokağı'nda yaşayan Musul halkıyla Mansur Bey'in arasındaki hukuka riayet eden Göktaş, onların can ve mal güvenliklerini de sağlamıştır. Bundan dolayı Göktaş'ın öfkesinden kurtulmayı başaran Musul halkının Ebu NecihSokağına sığınarak canlarını kurtarmaya çalıştıkları görülmektedir (İbnü'l- Esîr, 1987: 300; Abû'lFarac, 1987: 300; Urfalı Mateos, 1987: 82-84; Tufantoz, 2005: 93; Sümer, 1999: 117).

Yaşanan felaketler neticesinde Musul Emiri KarvaşHille hükümdarı Dübeys b. Mezyed ile gücünü birleştirerek harekete geçmiştir. Kendilerine yönelen büyük ordudan haberdar olan Göktaş ve Mansur ise Tell-'Afer, Bumarriyye ve civarındaki diğer kasabalara çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu Oğuz beyleriDiyaribekir'de bulunan Anasioğlu ve Boğa'ya haber göndererek yardım istemiştir. Bu yardımkarşılık veren Anasioğlu ve Boğa, Musul yakınlarına gelerek Res'ul-Ayn'da karargâh kurmuşlardır. Bu sırada Musul Emiri Karvaş'a yardım etme sözü veren Büveyhi hükümdarı Celalü'd-devle, ordusunda yer alan Oğuzların kendisine itaatsizliğinden dolayı Musul emirine yardım edememiştir. Meydana gelen mücadelede ilk olarak Yabgulu Oğuzlar üstünlük sağlamışlar, mücadelenin şiddetlenmesiyle Karvaş,Arapları toplamak suretiyle ordusunu güçlendirmiş ve Yabgulu Oğuzları yenilgiye uğratarak onları tamamen Musul'dan uzaklaştırmıştır (el-Azîmî, 2006: 7;Abu'lFarac, 1987: 301; İbn'ül Esîr, 1987: 301-302; Yinanç, 1944: 39; Turan, 2009: 120; Sümer, 1999: 118; Çevik, 2007: 200).

Sonuç

XI. yüzyılda siyasi bir yapılanma olarak karşımıza çıkan Yabgulu Oğuzlar, kısa tarihleri süresince birçok coğrafyayla yakından tanışma imkânı bulmuştur. Onların hareketli yaşantıları göçebe hayat tarzlarının bir gereği olarak ortaya çıkmış, bu nedenle yerleşik toplumlar arasında tutunmaya çalışmaları oldukça güç olmuştur. Dönemin Gazneli ve Karahanlı gibi güçlü devletlerinin fonksiyonları ve sosyal yapıları göz önüne alındığında Yabgulu Oğuzların yurt edinme amaçlı verdikleri mücadelede yalnız oldukları görülmektedir. Onların Musul'a geldikleri sırada karşılaştıkları bu zor süreçte yaptıkları yağmalar itaatsiz zümreler olarak adlandırılmalarına neden olmuştur.

Tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren Arslan Yabgu'nun esaretiyle talihsiz bir siyasi başlangıç yapan bu topluluk, dönemin güçlü devletleri ve yerel idareciler tarafından sürekli olarak sömürü malzemesi olarak kullanılmak istenmiştir. Onların üzerinde kurulan baskılar Yabguluları yağmacı ve zorba bir topluluk haline getirmiştir. Onların birçok coğrafyada tutunmaya çalışmaları ve sonucunda başarısız olmaları göçebe yaşam tarzının getirdiği rahatlık ve kural tanımazlıktan kaynaklanmaktadır. Asıl amaçları varlıklarını sürdürebilecekleri ve hayvanlarını otlatabilecekleri topraklara kavuşma arzusu olan Yabgulular, bu amaçlarını gerçekleştirme de çok da başarılı olamamışlardır.

Turkish Studies

International PeriodicalFortheLanguages, LiteratureandHistoryofTurkishorTurkic
Volume 8/9 Summer 2013

KAYNAKÇA

- AGACANOV, Sergey. G,(2002), *Oğuzlar*, Çev. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, Selenge Yayınları,İstanbul.
- AGIRAKÇA,Ahmed,(1994), “EbûBekr Muhammed İbnRaik ve Emiru'l-Ümeralığı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi (ÜEFTD)*, S. 35, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- AHMED BİN MAHMUD,(1977), *Selçukname*, Haz. Erdoğan Merçil,Kervan Matbaa, İstanbul.
- AKSARAYI,KerimüddinMahmudi,(2000), *Müsameret 'ülAhbar*, (Çev.Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- BAYKARA, Tuncer, (1988), *Anadolu 'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Sevinç Yayınevi, Ankara.
- BEYHAKÎ, Ebû'l Hasan Ali b. Zeyd, (1982), *Târîh-i Beyhak*, Beyrut.
- BUNDARÎ,Ebû İbrahim KıvamüddinFeth b. Ali b. Muhammed, (1943), *Zübdetü'n-nusra ve nuhbetü'l-'UsraTarihi*,Çev. K. Burslan, (*Irak ve Horasan Selçukluları*), Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul.
- CAHEN,Claude, (1988), “Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi”, Çev. Y. Yücel-B. Yediyıldız, *Belleten*, C. LI, Aralık, Sa. 201, Ankara,ss. 1375-1431.
- ,(1984), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul.
- CÖHCE, Salim, (2004), “Selçuklu Hâkimiyetinin Tesisinden önce Diyarbakır Yöresindeki Türkmen Faaliyetleri”, *I. UluslararasıOğuzlar'dan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu*, (Diyarbakır 20-22 Mayıs 2004), ss. 125-136.
- CÜBEYR, İbni, (2008), *Endülüs'ten Kutsal Topraklara*, Çev. İsmail Güler,Selenge Yayınları, İstanbul.
- CÜZCÂNÎ,MinhacSirâc,(2010), *Tabakat-ı Nasır-î* (12. Tabaka), Çev. Akbar A. Aghdam, , Tarih Okulu Dergisi Yayınları, Sa. VIII (Eylül- Aralık 2010), İzmir 2010,ss. 111-140.
- ÇEVİK, Adnan, (2007), “XI. Yüzyıl Ortalarında Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Bir Oğuz Topluluğu: Irak Oğuzları”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Cilt XXXI/I, YER 2007, ss. 195-205.
- DEMİRCAN, Adnan, (1996), *Hâricîler'in Siyasî Faaliyetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer, (2005), *Oğuz'dan Selçukluya Boy Konat ve Devlet*, İmge Yayınları, Ankara.
- EL-AZÎMÎ, Ebû Abdullah Muhammed, (2006), *Azîmî Tarihi*, Çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları,Ankara.
- EI-BELÂZURÎ, Ahmedb. Yahya b. Cabir,(1987), *Fütuhu'lBüldan* Çev. Mustafa Fayda, Sevinç Yayınevi,Ankara.
- EL HAMEVÎ,El İmam Şehabüddin El Abdullah Yakût bin Abdullah, (1986), *Mu'cemu'l-Buldan*, C. V, Daru'ssadar Matbaa, Beyrut.
- EL HÜSEYNÎ,ŞadrüddinEbû'l- Hasan Ali İbnNaşırİbn Ali, (1999), *Ahbarü'dDevleti'sSelçukkiyye*, Çev. Necati Lügal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ĞANDUR, Muhammed Yusuf, (2008), *Ortaçağ Cizre Tarihi (M.S. 815-1515)*,Çev. Fadıl Bedirhanoglu, Beşir Ant Yayınları, Ankara.

Turkish Studies

International PeriodicalFortheLanguages, LiteratureandHistoryofTurkishorTurkic
Volume 8/9 Summer 2013

- GERDİZÎ, EbûSa'idAbdulhay b. Mahmud, (1327), *Zeynü'l-Ahbâr*, Tahran.
- HEMEDANÎ, Reşidü'd-dinFazlallah, (2011), *Cami'ütTevârih*, Çev. Erkan Göksu-H.Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul.
- HEYD, W. (2000), *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- HONİGMAN, Ernest, (1979), "Musul", *İslam Ansiklopedisi* (İA), C. VIII, İstanbul 1979, ss. 739.
- HUNKAN, Ömer Soner, (2007), *Türk Hakanlığı Karahanlılar (766-1212)*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- İBNÜ'L ESİR, İzzettin Ali bin Muhammed, (1987), *El Kâmil Fî't Tarih*, IX, Çev. A. Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul.
- İBN'ÜL EZRÂK, (1990), *Mervani Kürtleri Tarihi*, Çev. M. Emin Bozarıslan, Yön Matbacılık, İstanbul.
- İPLİKÇİOĞLU, Bülent, (1994), *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İbrahim, (1958), "Selçuk'un Oğulları ve Torunları", *Türkiyat Mecmuası*, Ankara 1958, C. 13, ss. 117-130.
- KAZVİNÎ, Zekerriya b. Muhammed, (1969), *A'sâru'l- BilâdveAhbâru'l-İbâd*, Beyrut.
- KOCA, Salim, (2002), "Sir Derya (Ceyhun) Boylarından Anadolu'ya Oğuzlar", *Türkler*, IV Ankara 2002, ss. 529-550.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, (2000), *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarih (Kuruluş Devri)*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- LEWIS, Bernard, (2006), *Uygurluk Tarihinde Araplar*, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- MEHMED NEŞRÎ, (1987), *Kitab- î CihannûmaNeşrî Tarihi*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- MEMİŞ, Ekrem, (2012), *Eskiçağ'da Mezopotamya*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- MERÇİL, Erdoğan, (2007), *Gazneliler Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- MEVDUDÎ, SeyyidEbû'l-A'la, (1971), *Selçuklular Tarihi I*, Çev. Ali Genceli, Hilal Yayınları, Ankara.
- MIQUEL, André, (2003), *Arap Coğrafyacılarının Gözünden 1000 Yılında İslam Dünyası ve Yabancı Diyarlar*, Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- RÂVENDÎ, EbûBekr Muhammed b. Ali, (1999), *Rahat-üs- Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, Çev. Ahmed Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SAMÎ, Şemsettin, (1996), "Musul", *Kâmûsu'la'lâm*, Kaşkar Neşriyat Yayıncılık, C. VI, Ankara.
- SÜMER, Faruk, (1999a), *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları II*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- , (1999b), *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- , (1998), *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ŞEŞEN, Ramazan, "Cezîre", *DİA*, VII, ss. 509.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- TELLİOĞLU, İbrahim, (2005), "Musul'da Türk Varlığı ve Milletler Cemiyetinin Bölge ile İlgili Raporu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 156, İstanbul Mayıs-Haziran 2005, ss. 29-39.
- TOGAN, Zeki Velidi, (1981), *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Yayınları, İstanbul.
- TOKSOY, Ahmet, (2002), "Malazgirt Zaferinden Önce Doğu Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları", *Türkler*, C. IV, Ankara 2002, ss. 678-693.
- TUFANTOZ, Abdurrahim, (2005), *Mervanoğulları*, Aça Yayınları, Ankara.
- TURAN, Osman, (2009), *Selçuklu Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- URFALI MATEOS, (1987), *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. H. D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, (1944), *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- VARDAN, Müverrih, (1937), *Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)*, Çev. Hrant D. Andreasyan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi*, LIII, C. I, Sayı. 2, İstanbul.
- WELLHAUSEN, Julius, (1996), *İslamiyet'in İlk Devrinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri*, Çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ZAHODER, B. (1955), "Selçuklu Devletinin Kuruluşu Sırasında Horasan", *Bellekten*, Çev. İsmail Kaynak, XIX, Sayı. 76 (Ekim 1955), ss. 491-527.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

